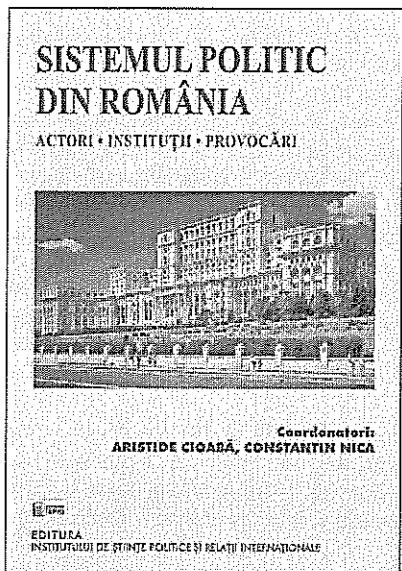

CĂRȚI ÎN DEZBATERE

Autori/contributori: Aristide Cioabă, Constantin Nica, Lorena Stuparu, Gabriela Tănăsescu, Gheorghe Ciascăi Ruxandra Iordache, Bogdan-Mihai Popescu

**STRUCTURA ȘI FUNCȚIONAREA SISTEMULUI POLITIC
DIN ROMÂNIA EUROPEANĂ**

HENRIETA ANIȘOARA ȘERBAN

Lucrarea *Sistemul politic din România: actori, instituții și provocări* integrează analize actuale și pertinente privind structura și funcționarea sistemului politic din România, urmărind aspectele fundamentale ale organizării acestuia, precum și mecanismele relevante ale funcționării sale. Metodologic, cartea se înscrie într-un model explicativ integrat pe abordările sistemică și structural-funcționaliste aplicate sistemului social, comunității naționale și statului din România, urmărind trei dimensiuni principale: actorii politici, instituțiile decizionale ale puterilor statului și provocările endogene și exogene care emerg în funcționarea sistemului.

Rev. Șt. Pol. Rel. Int., XI, 3, pp. 97–104, București, 2014.

Rezultat al cercetărilor recente ale unui grup de autori din Departamentul de Sisteme, teorii și instituții politice al Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, preocupăți de studiul sistemului politic din România, al instituțiilor și clasei politice, în relație cu procesul de consolidare democratică și implicare în deciziile și funcționarea Uniunii Europene, lucrarea propune o analiză a subsistemelor politice majore, aflate în interdependență.

Introducerea, „Puterea și libertatea în diferitele configurații ale sistemului politic român“, semnată de unul dintre coordonatorii volumului, Aristide Cioabă, definește termenii și zona teoretică specifică lucrării. Cercetătorul explică preocuparea lucrării pentru „problematica organizării formale și informale a sistemului politic din România și (...) mecanismele funcționării acestuia în procesul configurării și schimbărilor intervenite, îndeosebi după prăbușirea comunismului, prin tranziția la un regim democratic pluralist. Ea se circumscrie cadrului și metodelor de abordare specifice perspectivei comparatiste din știința politică actuală“ (p. 11). Relația dintre putere și libertate în contextul consolidării democrației din România este analizată nu doar din perspectiva terminologică și istoric-conceptuală democrat-liberală, ci și printr-o investigație a aranjamentelor instituțional-constituționale din România, observând că „avem în Constituția României elementele fundamentale de natură să circumscrie și să activeze mecanismele de menținere a exercitării puterilor delegate de către popor guvernământului, în limitele rezonabile ale unui regim de natură democratică“. (p. 67)

Cartea este compusă din patru părți. Partea I, intitulată „Actori, participare și comportamente politice“ se structurează pe două paliere de analiză: „A. Partidele și societatea civilă“ și „B. Participarea și cultura politică“. În cadrul primului parter de analiză Constantin Nica tratează partidele politice, considerate actori inseparabili de sistemele politice democratice, falimentul monopartidismului comunist est-european și deschiderea alternativei pluraliste, geneza, evoluțiile și caracteristicile sistemului de partide, rolul și funcțiile partidelor politice. Discutând rolul și funcțiile partidelor politice, Constantin Nica analizează structurarea și promovarea intereselor corpului social și național, programele și doctrinele partidelor, funcția electorală a partidelor care se dovedește „îndispensabilă oricărui sistem politic democrat pluralist“ (p.196) și funcția de guvernare și influențare a puterii politice. Analistul arată: „Miza funcției de exercitare a puterii, corelată cu aceea de influențare a acesteia, este evidentă în condiții de normalitate socială și ea devine pregnantă în perioade de rupturi istorice, aşa cum a fost aceea care s-a derulat de la 22 decembrie 1989 și până în preajma anului 2000“. Acest capitol investighează toate aspectele funcționării partidelor politice din România, analizate ca entități aflate în devenire apte de finitare democratică prin dialog, reprezentativitate și interacțiune socio-politică, demonstrând competențe democratice. „Fenomenul de compatibilitate ideologică-doctrinară dintre toate partidele de pe întregul spectru, s-a impus încă din primii ani de după 1990 și constituie un câștig al funcționării democrației reprezentative, al exprimării și promovării intereselor tuturor structurilor economice, profesionale, sociale, etnice, diverse“ (p. 254).

În capitolul „Societatea civilă și grupurile de interese – anatomie și acțiune în spațiul public“, Constantin Nica desemnând prin sintagma „societate civilă“ o expresie a pluralismului politic din România, o sumă de forțe politice diferite de partide: asociații legale și voluntare de cetățeni constituite pe similitudini de convingeri și interese, dar în afara politicii și politizării urmărind îndeplinirea unor obiective publice considerate im-

portante pentru stat. Grupurile de interes și grupurile de presiune sunt definite distinct, primele, prin dialogul politic transparent, iar cele de pe urmă discret, prin acțiuni de influențare. Complexitatea sistemului politic este dată și de modul în care grupurile de interes permeabilizează atât granițele partidelor politice, cât și cele ale organizațiilor societății civile propriu-zise.

Deschizând cel de-al doilea palier al părții I, „B. Participarea și cultura politică“, Bogdan M. Popescu analizează „Alegările și sistemul electoral. Alegările parlamentare din 2012 și perspectivele reformei electorale“ pomind de la o scurtă prezentare a evoluțiilor sistemului electoral de după 1989, evidențiind în analiza sa legăturile profunde dintre sistemul electoral și regimul democratic. Apoi se discută rolul managementului alegerilor în corelație cu sistemul electoral al țării, „temele relevante asociate managementului electoral și implicațiile sale“. În continuare se fac referiri la perspectiva unei reforme electorale, „temă lansată după primele alegeri parlamentare din 2008 și reiterată după alegerile din decembrie 2012“. (p. 280) Lorena Stuparu investighează „Cultura politică. Antecedente istorice și trăsături actuale“ sintetizând ideea unei culturi politice mixte în România, multistratificată conform nivelurilor diverse de conștientizare a „valorilor cetății (legea, justiția, autoritatea, virtutea, normele, respectul, demnitateaaa, libertatea, drepturile, toleranța): o «cultură» politică a inadecvării amestecată cu neasteptate momente de «punctualitate»“. (p. 321) În studiu „Atitudini politice și participare civică“ Lorena Stuparu arată că expresia concretă a interiorizării valorilor culturii politice este participarea civică, un ideal care poate fi îndeplinit. Observând atitudinile civice oscilante între atitudinea indiferentă și cea combativă autoarea propune drept test al existenței cetățeanului activ și participativ, lipsa de înțelegere și obediță a cetățeanului în fața abuzurilor puterii.

Partea a II-a, intitulată „Subsistemele instituționale ale puterii de stat“ este compusă din mai multe studii semnate de Aristide Cioabă și debutează cu tema „Parlamentul în angrenajul structural al sistemului politic actual“. Parlamentul este astfel investigat ca parte importantă a nucleului central care exercită puterea, alături de guvern, birocațiile publice și instanțele puterii judecătoarești. „Noul cadru instituțional al sistemului politic democratic (de după decembrie 1989 – n. ns.) s-a configurat în mod firesc pornind de la și orânduindu-se în jurul instituției reprezentative naționale – *parlamentul* – așa cum s-a consacrat acesta în doctrinele separației puterilor în statul modern de inspirație liberal-democratică“. (p. 349) Studiind acestă instituție din perspectiva istorică politică, din cea a filosofiei politice și din cea funcționalist-comparativistă caracteristică științelor politice autorul studiază și rolul Președintelui României în angrenajul structural al sistemului democratic arătând că atribuțiile constituționale sunt fie excedeate fie subîndeplinite și identificând deviațiile autoritatii reale de la cea legală a instituției prezidențiale în special în cazul președintelui Traian Băsescu. Executivul este analizat ca expresie a guvernului responsabil de elaborarea și înfăptuirea politiciei publice, apoi se evidențiază importanța autoritatii judecătoarești pentru funcționarea statului, rolul legal de garant al supremăției Constituției pentru Curtea Constituțională în raport cu cel conjuncțural, de actor politic, pe care Curtea Constituțională a jucat în ultimii ani România. Partea a II-a se încheie cu un portret al administrației publice ca sumă de structuri instituționale cu rolul teoretic de capacitați funcționale ale statului, concluzionând: „În sistemul administrației publice românești disfuncțiile biocratice și rigiditatea raporturilor cu cetățenii sau cu alte organizații sunt «valorificate», într-un mod specific“ ca oportunități pentru corupție (p. 558).

Partea a III-a se intitulează „Clasa politică și cerințele guvernării democratice“. Primul studiu este semnat de Aristide Cioabă și tratează „Cadrul teoretic general și profilul structural al clasei politice postcomuniste“ pornind de la o discuție interesantă despre interdependența dintre clasa politică și tipul sau caracteristicile regimurilor politice. Ampla analiză desfășurată dovedește eșecul clasei politice din România în parte prin deficitul liberal și democratic dovedit, și în parte prin eșecul punerii în practică a mecanismelor „responsabilității orizontale“, prin blocajul funcționării sistemului de *checks and balances*, prin tragedia suprapunerii intereselor individuale peste cele publice adesea anulându-le pe cele din urmă, ceea ce „favorizează și agravează fenomenele de corupție și ineficiență statului de drept“ (p. 609) Studiul următor „Electoratul și selecția clasei politice“ semnat de asemenea de Aristide Cioabă arată diversele deficiențe în raport cu dezideratul ghidării procesului de selecție după criterii morale și raționale, subordonate ideii de asigurare/garantare a responsabilității reprezentanților destinelor și intereselor colectivității. (p. 631)

Partea a IV-a, intitulată „Sistemul politic și noile provocări“ pornește de la tema „Semiprezidențialismul și echilibrele sale funcționale. Opțiuni asupra revizuirii Constituției României“, tratată de Gabriela Tănărescu. Perspectiva analitică urmărită evidențiază rolul deosebit de important pe care îl joacă raportarea președinților la celealte puteri ale statului confruntarea personalităților personajelor din posturi cheie în stat, confruntarea sturilor politice ale acestora și structura majorităților parlamentare. Autoarea arată că „în evoluția semiprezidențialismului din România rolul precumpărător a revenit dialecatiei circumscrise specific de raportarea președinților și a liderilor politici ai majorităților parlamentare la *design-ul constituțional* trasat în 1991 și revizuit în 2003 și de comportamentul lor politic“ (pp. 693-694) evidențind din diferite perspective perimarea „preeminenței lipsite de responsabilitate politică a unor conducători iluminați de un dar divin, a personalității istorice situate în afara controlului democratic“. (p. 698) Subiectul următor, „Consolidarea democratică: incertitudini și tentații regresive“, semnat de Aristide Cioabă, investighează pe larg derapajele consolidării democratice, și modalitățile de a măsura științific consolidarea democratică, marcând și derapajele generate dedezchilibrele balanței puterilor în stat, cazul cel mai flagrant fiind sfidarea parlamentului și consolidarea puterii prezidențiale în detrimentul celoralte puteri în stat și al statului de drept, în general. Gheorghe Ciască în studiul „Sistemul politic între suveranitate națională și integrarea europeană“ pornește de la o radiografie a oportunităților și provocărilor generate de apartenența la Uniunea Europeană, analizează apoi natura politică a Uniunii Europene și competențele Uniunii, considerată ca o entitate politică *sui generis* cu evoluții sinuoase către o identitate politico-juridică organizată în jurul tratatelor și al interesului comun european „intergrant“. Aceste particularități guverneză relațiile dintre Uniunea Europeană și statele membre. Gardienii Uniunii și ai tratatelor cum numește autorul Comisia Europeană și Curtea de Justiție au prerogative de control asupra statelor membre, între care, cel mai puternic, este considerat procedura de *infringement*. Rolul României este asociat postmodernității politice europene paradoxale: România este membru deplin, dar nu poate valorifica apartenența sa la Uniune printre-o participare fructuoasă la procesul de decizie european. Ruxandra Iordache semnează studiul „Participarea autorităților române la procesele decizionale din Uniunea Europeană – Cazul Cadrului Finanțier Multianual 2014-2020“ care confirmă concluziile studiului anterior, în ceea ce privește această situație particulară. „În ceea ce privește participarea României la negocie-

rile privind CFM, în etapa ce corespunde acordului politic, câteva concluzii se reliefiază. Racordarea României la mecanismul european este încă «în construcție» din perspectiva abordărilor teoretice ce pun accent pe învățarea din mers a proceselor și amodurilor de acțiune din instituțiile de decizie ale UE. Este nevoie de o firească perioadă de assimilare a unei adevărate «culturi» a încrederii și respectului reciproc ce aluat naștere între statele membre cu vechime (...). (p. 805)

Considerațiile finale ale lucrării (semnate de Aristide Cioabă) evidențiază importanța consolidării democratice și a statului de drept, aprofundarea regulilor și a jocului politic după reguli, responsabilizarea clasei politice, ameliorarea formalismului și birocratismului pentru o birocrație funcțională și rațională, eliminarea clientelismului, corupției și arbitrarijului pentru realizarea stabilității și funcționalității sistemului nostru democratic și, prin aceasta, importanța acestei cercetări fundamentale.

VECHIUL REGIM ȘI REVOLUȚIA ÎN VARIANTĂ ROMÂNEASCĂ

CRISTI PANTELIMON

La editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale a apărut recent un volum masiv, coordonat de Aristide Cioabă și Constantin Nica, dedicat sistemului politic din România. Volumul este structurat în patru mari părți. Prima parte se referă la principali actori ai sistemului politic și la comportamentul politic. Sistemul politic actual este urmarea evenimentelor din decembrie 1989, care au relevat „faltențul monopartidismului est-european și deschiderea alternativei pluraliste” (C. Nica). De altfel, un capitol cu acest nume rememorează criza sistemului economic și social-politic al comunismului est-european, criză încheiată, din păcate, dramatic în România, în decembrie 1989. O criză sistemică, generalizată, nu putea fi depășită decât prin modificarea din temelii a sistemului. Astfel, noul sistem, pluripartidist, a venit ca o alternativă cvasi-obligatorie la eșecul usturător al experimentului partidului unic. Pentru a contura mai bine sistemul ce avea să se nască, suntem familiarizați cu rolul și funcțiile partidelor politice. Deși pare uneori o discuție pur academică, această reamintire (astăzi, când sistemul pluripartidist la rândul său pare a avea niște limite de funcționare și eficacitate) nu este deloc superfluă: „Prin rolul și funcțiile asumate, partidele – de guvernare, de opozиie, parlamentare și neparlamentare – dirijează și controlează dinamica principalelor componente ale organismului social în spiritul valorilor și idealurilor democrat-liberale, ale civilizației moderne occidentale, asupra căror există consens político-social, precum și în conformitate cu acele opțiuni care decurg din influențarea prevalentă a unora dintre forțele și grupările sociale din interiorul comunității naționale“ (p. 144). Trebuie să spunem că, într-adevăr, România este una dintre cele mai consensual-democratice țări ale vechiului sistem comunist. Aparent, suntem într-o situație dilematică: o țară care părea a nu dori, cel puțin la nivelul elitei politice de dinainte de 1989, schimbarea de regim, a trecut atât de total în tabăra democratismului occidental cel mai canonic. Cum se poate explica acest lucru? Desigur, la nivelul explicațiilor politologice auzim adesea vorbindu-se despre anume „deficiențe“ pe care românii le-ar avea în materie de aşa-zisă cultură politică.

Și totuși, sistemul partidelor românești, cu toate insuccesele sau succesele mai degrabă subiective ale perioadei de tranziție, pare a fi destul de stabil. Nu vrem să intrăm într-o discuție foarte aprofundată despre baza etnică a sistemului politic actual și trecut, dar credem că explicațiile politologice ar trebui complete, măcar parțial, de o serie de explicații din zona psihologiei etnice sau psihologiei politice. Astfel, vom putea întrezări potențialele pericole care țin de funcționarea sistemului nostru politic într-o variantă de avarie, de genul formei fără fond, care s-a remarcat foarte bine în ultimul deceniu al regimului comunist și care începe a fi întrezărită și în momentul actual.

Un capitol al primei părți este dedicat problematicii participării politice și culturii politice, concepte și sintagme despre care s-au scris enorm de multe materiale și care au fost frecvent amintite nu numai în discursul academic, ci și (poate majoritar) în cel jurnalistic, cotidian. Capitolul respectiv, redactat de Lorena Păvălan Stuparu, este o îmbinare fericită de expunere istoric-politologică și academică și antropologie politică, înțelegând prin aceasta din urmă partea să spunem neideologică a structurării și condensării aşa-numitei culturi politice. Uneori sunt detectabile accente teologice, pe care nu putem decât să le salutăm: „După cum se poate constata urmărind cu atenție «cursurile» și «recursurile» civilizațiilor și statelor, «experiența istorică» este marcată psihologic și mitologicosimbolic, iar acest lucru este vizibil în oscilația indivizilor între tendințele de afirmare sau reprimare a impulsurilor de a «negocia» cu puterea lumească, de a intra în jocurile adesea periculoase și rareori cu un sens altruist ale acesteia (...)" (p. 302). Cultura politică se referă, aşa cum subliniază și autoarea, mai degrabă la cetățenii de rând, la masa alegătorilor. Categoriile de activism sau pasivism politic, și ele atât de dezbatute, sunt imposibil de ocolit în această discuție, iar concluzia autoarei este precaută: un amestec de speranță și scepticism care îndeamnă mai departe la reflecție.

A doua parte importantă a lucrării se referă la subsistemele instituționale ale puterii de stat. Sunt trecute în revistă instituțiile de bază ale sistemului democratic actual: Parlamentul, Președinția, Executivul (Guvernul) și autoritatea judecătorească. În plus, este analizată aici și Curtea Constituțională, ca garant al supremăciei Constituției (capitol care trezește un firesc interes în etapa actuală, mai cu seamă în contextul dezbatelor politice aprinse de pe scena națională din perioada suspendării președintelui Traian Băsescu în 2012), ca și administrația publică. Autorii amintesc în acest context că sistemul instituțional politic românesc ce s-a configurat după 1989 este o formulă adaptată după sistemul semiprezidențial francez al Republicii a V-a. Nu sunt ocolite critice sau observațiile critice în legătură cu unele disfuncționalități ale unor structuri ale actualei configurații instituționale, cum ar fi parlamentul bicameral („Structura bicamerală a parlamentului român, bazat pe simetria puterilor și legitimității Camerei Deputaților și Senatului, precum și procedura relativ complicată pot să contribuie la maximizarea costurilor legislative" – p. 353). Aceste aspecte trebuie și pot fi îmbunătățite în cadrul sistemului general, iar pe alocuri acest lucru chiar s-a întâmplat (în cazul de față, după revizuirea Constituției din 2003).

Partea a treia a lucrării (*Clasa politică și cerințele guvernării democratice*) este o încercare de portretizare a clasei politice postdecembriste și a relației dintre aceasta și electoratul pe care se presupune că-l reprezintă.

Analiza pornește de la modelul teoretic al lui John Higley și Michael G. Burton (*The Elite Variable in Democratic Transition and Breakdown*). Analiza nu poate ocoli, de asemenea, modelele clasice ale materiei, cum ar fi cel al lui Gaetano Mosca sau Vilfredo

Pareto. Cu aceste referințe de bază, autorul acestui studiu (Aristide Cioabă) ajunge la concluzia (așteptată?) că aproximativ 80% din noile poziții elitiste de după 1989 au rămas în puterea vechilor structuri provenite din regimul comunist, în timp ce numai 20% au revenit contraelitei anticomuniste. Aceste cifre fiind, desigur, doar orientative, am putea spune că Revoluția din 1989 a fost dacă nu „atenuată” în caracterul său anticomunist, măcar îndiguită de o elită care, deși nu mai adera la ideologia de până în 1989, nu provine din altă parte, în zdrobitoarea ei majoritate.

Ultima parte a lucrării se anunță, prin titlu, cea mai provocatoare (*Sistemul politic și noile provocări*). Pledoaria pentru „consolidarea democratică”, aflată în curs, este însotită de o teamă de ceea ce s-ar putea numi „tentăriile regresive”: „În ultimii ani, după cea de-a treia alternanță la putere, procesul de consolidare democratică s-a confruntat cu probleme ce păreau depășite, dar pe care președintele Traian Băsescu le-a readus în actualitate prin modul personal de interpretare a rolului și atribuțiilor sale în sistemul constituțional și în funcționarea instituțiilor regimului democratic. Pot fi indubitatibil detectate tentării regresive, resuscitate invariabil de propensiunea autoritarist-populistă a președintelui, care erodează consolidarea democratică în România. Simptomatologia stagnării și/sau inversării cursului consolidării democratice se reflectă în ofensiva președintelui României, declanșată odată cu obținerea primului mandat în 2004, pentru concentrarea de puteri, formale și informale, în mod vădit disproportionate față de limitele atribuțiilor sale stabilite de actualul cadru constitutional democratic“ (pp. 735-736).

Analiza structurală, poate, iată, să detecteze, în manieră academică, detașată și neutră, tendințele mai mult sau mai puțin deviante față de logica unui cadru instituțional care părea în plin proces de consolidare. Cu această, am ajuns la un punct important al scurtei noastre prezenteri. În fapt, dacă, aşa cum știm, sondajele de opinie nu sunt deloc favorabile clasei politice autohtone și, din punct de vedere al imaginii populare, instituțiile politice analizate în lucrarea despre care vorbim sunt și ele „creditate“ minimal de către publicul larg, este cazul să ne întrebăm deschis de ce se întâmplă acest lucru?

Care sunt părțile vulnerabile ale sistemului politic românesc? Fără a le numi în mod direct, autorii constată o stare de fapt. Vom cita câteva fraze semnificative, care sunt, de altfel, caracteristice aproape întregului spectru analitic actual: „Actualul sistem democratic de guvernământ, pe lângă existența temporală încă scurtă, succede în plus unui sistem și regim de dictatură totalitară comunistă. Sechelele în planul comportamentului politic, sau structurile sale remanente la toate nivelurile de organizare socială, nu puteau fi înlăturate doar printr-o schimbare revoluționară violentă, precum aceea din decembrie 1989. Schimbarea revoluționară a inaugurat un proces de tranziție la democrație. Tranziția nu poate fi considerată încheiată înainte ca reconstrucția radicală a sistemului democratic să fie validată de consolidarea mecanismelor sale structurale, de o instituționalizare efectivă și solidă a noilor principii, valori și mecanisme de guvernare democrată“ (p. 421).

Imaginea care se desprinde de aici ar merită un comentariu aparte. Spațiul nu ni-l permite, din păcate. Dar, aşa cum se poate constata, ideea de bază este aceea că sistemul politic național actual suferă din cauza originii sale „nesănătoase“ (dictatura comunistă) și a rezistenței vechilor structuri de putere. Dar, poate, cea mai importantă afirmație este aceea după care tranziția poate și trebuie să se încheie prin „consolidarea democratică“, care înseamnă în acest caz o „reconstrucție radicală“ a sistemului, ce se dorește a fi așezat pe noile principii și valori democratice. Desigur, în măsura în care această reașezare

cvasibrutală se va încheia, în măsura în care legăturile „primejdioase“ cu trecutul comunist se vor estompa, realitatea instituțională nouă, democratică, se va consolida. Aceasta este ideea, aparent perfectă din punct de vedere logic și politologic. Ba chiar istoric. Însă, în finalul scurtei noastre prezentări se impune o mică paranteză în acest punct. De fapt, tranzitia la sistemul democratic nu mai are în spate o istorie chiar aşa de scurtă. Chiar dacă un sfert de veac nu reprezintă o durată foarte mare la scara istoriei naționale, este mai mult decât evident că timpul ar fi fost suficient pentru o aşa-numită consolidare instituțională. În plus, aşa cum autorii își constată, tendințele „regresive“ sau de întoarcere la vechile paradigmă nu neapărat democratice au apărut în ultima parte a intervalului tranzitiei. Dacă ideea autorilor ar fi fost incontestabilă, aceste tendințe ar fi trebuit să dispareă odată cu îndepărtația de regimul communist. Acest aspect arată că, de departe de a avea caracterul liniar al unei istorii cu curs prestabilit, procesul politic al tranzitiei se poate transforma în inversul său: de la tendința majoritar democratică se poate ajunge, în anumite circumstanțe (studiu lor sau mai bine zis prefigurarea lor ar fi interesant de încercat!) la tendințe majoritar nedemocratice sau măcar ademocratice. Si încă ceva: dacă sistemul politic actual se va confrunta cu o masivă pierdere de credibilitate în plan public, iar publicul va „bascula“ în favoarea unui sistem nedemocratic, se va mai putea menține oare un echilibru, fie el și instabil, între instituțiile politice actuale? Cât de democratică va fi, în caz că va fi, tendința nedemocratică a publicului, tendință care deja se manifestă în unele state vecine României, confruntate și ele cu o tranzitie la fel de „leneșă“ de la comunism la democrație?